

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, február 18. 1866.

Kedves barátom,

Régen akartam már írni neked, illetőleg válaszolni utolsó leveledre, — de soha sem mertem hozzáfogni, vagy, ha belékezdtem is, félbe kellett hagynom. Valami körülményesb leírását szerettem volna adni a történeteknek — de végre is átláttam, hogy az nem lehet. Nőm talán irt meg némely részletet: egyelőre maradjon abban. Nekem 1853-ki baja-
im majdnem hogy kiújultak e tépelődésben: azt hívém, tönkre jutok. Azóta javultam — de a fátyolt ne érintsük.

Egészségi állapotod hanyatlását mindazon fájdalmas részvétellel fogadtuk, a mennyire képesek voltunk. De ne csüggedj el, édes barátom. Míg van élet, van remény. Szenvedéseid nagyok, türelem vesztők lehetnek; de én mégis azt mondom, hogy aranyeres bajaid egy-egy phasisa az, mely más-más alakban gyötör. Talán egy újabb fordulat könnyebben tűrhetővé teszi, mikor nem is várnád. Azért igyekezzél fentartani lelki erődet. „Doctor, medica te ipsum!” mondhatod erre: de valóban olyanformát is kellett a minap véghez vinnem. Midőn 53-beli rettegéseim most nem rég el kezdettek jönni: egy erős elhatározással kiteptem magamból a gondolkozást bizonyos tárgyról, s bele ültem a gépies foglalkozásba, nyakig: s íme! jobban lettem. Kövesd példámat, nem vallodd kárát.

De mit csinálj te Hanván, kérded. Akármit, ha gyalogszékét vagy kerekes rokkát is. Fúrj, faragj, kertészkedjél. Légy minden, mindenben a ház körül. Hisz ott mennyi foglalkozást lel az ember. Csak azt ne tedd, hogy beülj a szobába tépelődni. — Nem teszek én úgy, mint kik azt mondják, hogy csak képzelődöl: sőt elhiszem, hogy állapotod igen komoly. Talán nem is lesz úgy soha többé, mint volt. De nekem, nekem már tizenhárom esztendő óta nincs úgy, mint az előtt volt: mégis itt vagyok. És javulásom attól fogva datálódik, mióta beláttam, hogy ez így marad ugyan, de azért még ez is valami és kínlódnom kell veled, a mint lehet. Míg hajdani erőmet siratgatva, a meglevőt használni nem tartottam érdemesnek: addig voltam igen rosszul.

A mit egy fél sorban, amúgy odavetőleg érintettél, úgy tetszik, megértettem. Nem adja még azt egyhamar az isten! Egyébiránt te meg vagy győződve, hogy ha mi élünk, minden lehetséges el lesz követve. De vesd ki elmédből az ily tépelődést. A mely naptól kezdve többet foglalkozol külső tárgyakkal, mint tenmagaddal: attól fogva kezdődik javulásod. Probatum est!

Lásd, én, ha elvonatkozom is veszteségem súlyosb oldalától, attól a mi belső, lelket rázó; és csupán külső számításim, ábrándom tönkrementét ke-sergem is: minő fordulat esett rajtam! Évek óta ábrándozom a gondolattal, hogy visszamehessek Szalontára. Ennek teljesültére kezességet, egyszerűsmind valóítására újabb ösztönt nyertem 1863 nyarán, midőn a kapcsolat e helylyel még szorosbra fűződött. Attól fogva egy „fösvény” sóvárgó tekintetével számláltam minden fillért, melyet becsülettel megtakaríthatok: hogy e célomat, habár évek folytáni kitartás, nélkülözés által, valósíthat-sam. Háztartásom meg lőn szorítva, bár jövedelmem szaporodott: itt Pes-ten, a multság és látvány fészkében, minden ily költség teljesen kerülve. Összeszedtem némely apró tőkéimet, aranyaimat, eladtam szalontai tel-kemet, s ime úgy találtam, hogy egy akkora darab birtokot megvehetek, mely elégséges arra, hogy Szalontán „mint magam szegénye” megélhes-sek nőmmel együtt. Még csak, az eladott helyébe, egy kis ház szerzése volt hátra: terveztem, alkudoztam, építettem erősen. S most!...

Tegnap indítottam el az első épület követ Gerendaytól! Egy pyramidal gránit darabot, mely egyszersmind évek óta sóvárgó ábrándjaira zárkö-vét képezi! A hová eddig legörömostebb pillantott lelki szemem, a hol megnyugvását találta: most, azon vidék felé, e kő zárja el a kilátást! –

De nem örökre. A mit reá metszettem: azt a meggyőződést épen a haldokló ágyánál merítém. Nem tudom megítélni, a vers ér-e vala-mit: de híven adja az utolsó, a legutolsó óra benyomását. Így van:

Midőn a roncsolt anyagon
Diadalmas lelked megállt;
S megnézve bátran a halált,
Hittel, reménnyel gazdagon
Indult nem-földi úton:
Egy lőn közös, szent vigaszunk:
A LÉLEK ÉL: találkoznak!

Köszönöm én ezt az én kedves angyalomnak; köszönöm, hogy mi-dőn lelkünk letört, felemelte. Áldassék az óra, mely elhunyt kedve-sem elköltöző szellemét oly magasztos világításban tünteté elem! Ez az egy vigasztalás kitörölhetetlen.

De bevégzem soraimat. Írj, édes Mihályom, gyakrabban. Szíves ba-ráti csókomat add által egyetlenednek. Szeressetek bennünket, édesim.

Igaz barátod
Arany János

Arany János levelezése (1866–1882). / Arany János Összes Művei XIX. kötet, Leve-lezés 5./ Szerk. Korompay H. János, Universitas Kiadó, 2015, Budapest, 15–17